

Eesti Maandjelnuse ja Maaparanduse
Teadusliku Uurimise Instituut

EESTI NSV-S
ARETAUD JA
RAJONITUD
HEINTAIMED
SORDID

Saker - 1966

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE MINISTEERIUM

EESTI MAAVILJELUSE JA MAAPARANDUSE TEADUSLIKU
UURIMISE INSTITUUT

EESTI NSV-S ARETATUD JA RAJONITUD

HEINTAIMEDE SORDID

TARTU ÜLKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVIKOGU

Saku 1966

Сорта полевых трав выведенные и райони-
рованные в Эстонской ССР
(на эстонском языке)

Эстонский научно-исследовательский
институт земледелия и мелиорации

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

EMMTUI rotaprint. 1966.Tell.nr.3
MB 04118. Tir. 800
Tasuta

Heintaimede edukas viljelemine oleneb suuresti kohalikele tingimustele vastavate sortide olemasolust. Võib öelda, et Eesti NSV-s on selles osas olukord rahuldav, sest meil on kõigist enamskasutatavatest liikidest olemas kohalikud sordid. See ei tähenda muidugi, et heintaimede sordiaretuses võib seniste töötulemustega rahule jääda ega ka seda, nagu ei oleks vaja seda tööd laiendada. Vastupidi, seoses põllumajanduse intensiivistumisega on kerkinud heintaimede sordiaretuses rida pakilisi ülesandeid. Nendest tuleks esmajoones märkida järgmisi.

1. Laiendada roosa ristiku sortimenti, kuna selle ristikuliiigi osatahtsus pidevalt suureneb ja kujuneb niidutuübilistes rohu-kamarates edaspidi valitsevaks.

2. Aretada kohalikele tingimustele vastav suurema saagivõime ja pikema kestusega ning rohkem õhulämmastikku siduv valge ristiku sort.

3. Viia lõpule juurevõrselise sirplutserni sordiaretus ja anda tootmisele selle liigi kaks eri sorti - üks kasutamiseks kultuurkarjamaadel, teine niitudel.

4. Aretada erineva arenemistsükli ja hea söödayusega aasnurmika sordid, mis tagavad veistele kogu karjatamisperioodil haljasööda.

5. Välja selgitada kohalikele tingimustele paremini vastavad karjamaa raiheina sordid.

Selleks et põllumajandustöötajatele anda ülevaade kohalikest

rajoonitud heintaimede sortidest, esitatakse alljärgnevalt nende lühike kirjeldus. See peaks kergendama seemnekasvatuse korraldamist ja sordi valikut - seega aitama kaasa sordiseemne kasvatamisele.

Liblikõieliste heintaimede sordid

Liblikõielistest heintaimedest on meil ristikute osas rajoonitud vajalikud sordid. Need vastavad sordiomadustelt kohalikele tingimustele, on küllalt talvekindlad ja võimaldavad saada hektarilt 50 ts ületavaid saake ilma lämmastikväetiste kasutamiseta. Seejuures tuleb märkida, et kui vabariigis oleks seemnekasvatusele pööratud vajalikku tähelepanu ja seemet otstarbekalt kasutatud, siis Eesti Maaviljeluse Instituudi Jõgeva sordiaretusjaamas toodud heintaimede rajoonitud sortide supereliitseemnest oleks jätkunud, et neid sorte ulatuslikult tootmisse juurutada. Iidiga väike on olnud vaid valge ristiku supereliidi tootmine.

1. Hiline punane ristik 'Jõgeva 205'

Sort on rajoonitud kogu Eesti NSV-s alates 1952. aastast.

Võrreldes kohalike hiliste ristikutega on populatsioon 'Jõgeva 205' ühtlasema koosseisuga, õitsemisaeg enamasti mõni päev hilisem kui kohalikel, saak ja ädalakasvuvõime suuremad, kestus pikem. Kevadise katteviljata külvi korral hakkab soodsates tingimustes moodustama pikkvõrseid augusti lõpul - septembri algul, mis osaliselt võivad hakata külviaastal õitsema. Järgmistel aastatel on õitsemise algus keskmiselt 8. juulil (25. juunist 20. juulini),

seeme valmib 31. augusti paiku (8. augustist 16. septembrini). Varre sõlmevahede arv on keskmiselt 9-10. Õitsemise algul niites areneb soodsates kasvutingimustes ädalal osaliselt ka pikkvõrseid ja varasemad neist võivad hakata mõnel aastal septembris õitsema. Ädalasaagi osatähtsus keskmiselt 19 % kogusaagist.

Supereliitseemet on välja antud Jõgeva sordiaretusjaamast 1963.a. - 4 kg, 1964.a. - 37 kg, 1965.a. - 509 kg.

2. Varane punane ristik 'Jõgeva 433'

Sort rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960. aastast.

Kevadisel katteviljata külvil hakkab õitsema juulis ja soodsal aastal võib külviaastal osaliselt valmida ka seeme. Järgmistel aastatel hakkab õitsema keskmiselt 16 päeva varem kui sort 'Jõgeva 205' (22. juunil), seeme valmib 10. augusti paiku. Varre sõlmevahede arv keskmiselt 6-7. Kui esimest korda niita õitsemise algul ja ädalat augusti teisel poolel, siis ädalasaagi osatähtsus kogusaagist on keskmiselt 27 %. Esimese niite heinasaak oli Jõgeval veidi väiksem kui hilisel ristikul 'Jõgeva 205'. Kahe niite summas on mõlema sordi heinasaak peaaegu võrdne. Sort moodustab ädalas ka teise põlvkonna pikkvõrseid, mis hakkavad õitsema juuli teisel poolel ja mõnel aastal võib neil valmida isegi seeme. Enamasti valmib siis seeme osaliselt ja ebahühtlaselt. Kui on küllaldaselt tolmeldajaid, annab eelniitmata 'Jõgeva 433' varasema õitsemise tõttu stabiilsemaid seemnesaake kui hiline ristik. Ädala hea seemnesaak on mõeldav vaid soojadel suvedel, kui suve teisel poolel on vähe sademeid. Enamasti valmib ädala seeme ebahühtlaselt ja väga hilja. 'Jõgeva 433' taimede eluiga on veidi lühem kui 'Jõgeva 205',

mistõttu teiseks kasutusaastaks selle taimik hõreneb rohkem. Hea agrotehnika korral säilib taimik rahuldavalt kuni 3 kasutusaastat. Ristikuvähki ja ristiku-varrepõletikku haigestub 'Jõgeva 433' veidi rohkem kui 'Jõgeva 205' ja ka lumeta külm kahjustab esimest pisut enam.

Supereliitseemet on Jõgeva sordiaretusjaamast välja antud 1963.a. - 8 kg, 1964.a. - 29 kg ja 1965.a. - 259 kg.

3. Roosa ristik 'Jõgeva 2'

Sort rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960. aastast.

'Jõgeva 2' on mõni päev hilisem kohalikest roosadest ristikutest, varred pikemad ja püstisemad, saak suurem, kestus pikem, haigustele vastupidavam. Õitsemise algus Jõgeval keskmiselt 23. juunil, seeme valmib 15. augustiks.

Supereliitseemet on Jõgeva sordiaretusjaamast välja antud 1963.a. - 21 kg, 1964.a. - 23 kg, 1965.a. - 298 kg.

4. Valge ristik 'Jõgeva 4'

Sort rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960. aastast.

Eesti NSV-s kasvavate looduslike valgete ristikutega võrreldes on sordil roomavad varred jämedamad, varre sõlmevahed pikemad, lehed suuremad, leherootsud ja nutiraod pikemad ning jämedamad, nutid ja õied suuremad, 1000 seemne kaal raskem, õitsemine ja seemne valmimine 4-7 päeva hilisem. Haljasmassisaak suurem kui looduslikel valgetel ristikutel, õisikuid pinnaihikul vähem ja seemne saak väiksem. Õitsemise algus Jõgeval keskmiselt 18. juunil, seeme valmib 10. augustiks.

Superliitseemet on Jõgeva sordiaretusjaamast välja antud 1963.a. - 2 kg, 1964.a. - 5 kg ja 1965.a. - 16 kg.

5. Lutsern 'Jõgeva 118'

Sort rajoonitud Eesti NSV-s alates 1961. aastast.

Sorditüüp - kirju hübriidlutsern. Õie värvuses valitsevad kirjuhübriidsed varjundid, violetset värvust on kuni 30 %, kollasehübriidseid varjundeid kuni 10 %. Värvuste vahekord populatsioonis aastati muutub. Populatsioon ei ole ühtlane ka puhma kuju ja ädalakasvu poolest. Lõunapoolsete siniste hübriidlutsernidega võrreldes on puhmad rohkem lainuvad, ädalakasv aeglasem ja ädalasaak väiksem, järelkasv peatub sügisel varem, vastupidavam hilistele kevadkülmadele ja seenhaigustele, talvekindlus suurem, eriti halvasti vett läbilaskvatel tasase reljeefiga muldadel, kus on märgatavalt kestvam. Heinasaagilt ületab lõunapoolseid lutserne, eriti ebasoodsates kasvukohtades ja hilisematel kasutusaastatel. Seemnesaak tunduvalt suurem kui lõunapoolsetel lutsernidel meie oludes, eriti ebasoodsatel aastatel.

Valikaiseemet on Jõgeva sordiaretusjaamast välja antud 1963. a. - 6 kg, 1964.a. - 69 kg, 1965.a. - 12 kg.

Kõrreliste heintaimede sordid

Tähtsamatest kõrrelistest heintaimedest, v.a. karjamaa raihein, on praegu Eesti NSV-s rajoonitud Jõgeva sordiaretusjaama aretised. Enamik neist sortidest rahuldab nii käesoleval ajal kui lähemas tulevikus tootmise põhilised vajadused.

Antud etapil on sordiaretuse esmaseks ülesandeks aasnurmika

sortide aretamine, mis on erineva saagi dünaamikaga, hea söödavusega ja senistest parema seemnesaagivõimega. Timuti ja hariliku aruheina juures on kõige enam vaja karjatamiskindlamaid, parema järelkasvuga sorte. Lahendamist vajab ka karjamaa raiheina sordiküsimus, esialgu paremate välissortide selgitamise teel.

Peab märkima, et risttolmlejate kõrreliste heintaimede sortide-populatsioonide juures on sordi säilitus- ja parandusaretus sageli niisama oluline kui uute sortide aretamine. Osa Eesti NSV-s rajoonitud sorte on aretatud juba enne Teist maailmasõda ja seega paljundamisel läbinud paljud põlvkonnad. Need sordid on enamikus erinevatest vormidest koosnevad sünteetilised populatsioonid ja on tõenäoliselt pikemaajalisel paljundamisel muutunud ka sordi populatsiooni koostis. Meie tingimustes näib populatsiooni kujunemist paljundamisel mõjutavat eeskätt seemnekasvatuse viis ja talvitumine, kuid kahtlemata avaldab sordipopulatsiooni koostisele mõju ka seemnekasvatuse muu agrotehnika.

Mõningad katseandmed vihjavad sellele, et pikemaajalisel paljundamisel on kerahein 'Jõgeva 220' ja harilik aruhein 'Jõgeva 47' muutunud leherikkamaks, kuid nende seemnesaagivõime on langenud.

6. Timut 'Jõgeva 54'

Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas rühmvaliku teel. Sort anti tootmisse 1937.a. ja rajooniti Eesti NSV-s alates 1952. aastast.

Sort on varasepoolne, püstise puhmaga ja suhteliselt rikas vegetatiivsetest pikkvõrsetest. Viimane omadus tõstab sordi söödaväärtust. Viljakail, korralikult kuivendatud soomuldadel annab 'Jõgeva 54' suhteliselt hea ädalasaagi. Teisi paremaid sorte üle-

tab saagilt just pikaajalisel kasutamisel parema kestuse tõttu.

7. Aasnurmikas 'Jõgeva 1'

Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel. Tootmisse antud 1930.a. Rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960. aastast.

Sort on püstise puhmaga, leht keskmise laiusel ja suhteliselt peene kõrrega. Universaalne sort, sobib nii niiteliseks kasutamiseks kui ka karjamaadele. Vegetatiivne levimisvõime keskmine. Annab 3-4 aastat rahuldavat seemnesaaki.

8. Soonurmikas 'Jõgeva 463'

Aretatud koguvaliku teel. Tootmisse antud 1935.a. Rajoonitud 1960. aastal.

Sort on peenekörreline. Lamandunud varred moodustavad sageli maapealseid võsundeid. Saagivõime hea, kõrgeim saak 92 ts/ha. Kui-va heina saagilt ületab teisi paremaid sorte kuni 9%. Ädalakasv hea. Sordi puuduseks on vähene lamandumiskindlus, mis sageli ras-kendab koristamist.

9. Harilik aruhein 'Jõgeva 47'

Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas koguvaliku teel. Tootmisse antud 1928.a. Rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960. aastast.

Keskmise kõrgusega, suhteliselt leherikas ja peene kõrrega, järelkasv rahuldav. Puhaskülvides jääb saak kõrgemakasvulistest kõrterikkematest sortidest madalamaks, segudes on aga saagid enam-vähem võrdsed või isegi sordi 'Jõgeva 47' kasuks.

Sordi puuduseks on tagasihoidlik püsivus pikaajalistel kultuurkarjamaadel. Seemnesaagivõime keskmine.

10. Punane aruhein 'Jõgeva 70'

Aretatud korduva rühmvaliku teel. Tootmisse antud 1940.a., rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960.aastast. Sort paistab silma leherikkuse poolest. Vegetatiivne levimine ja seemnesaagivõime keskmine.

11. Kõrge raihein 'Jõgeva 153'

Aretatud koguvaliku teel. Rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960.aastast, kuid tootmises vähe levinud. Suhteliselt hea talvekindlusega, keskmise seemnesaagivõimega.

12. Kerahein 'Jõgeva 220'

Aretatud Jõgeva sordiaretusjaamas populatsioonvaliku teel kohalikele tingimustele vastupidavust ja kestust silmas pidades. Tootmisse antud 1933.a., rajoonitud Eesti NSV-s alates 1960.aastast. Sort on eriti hinnatav leherikkuse, järelkasvu ja karjatomiskindluse ning pika kestuse poolest. Suhteliselt varane. Sobib eeskätt kasutamiseks karjamaal ja sagedaseks niiteliseks kasutamiseks. Seemnesaagivõime keskmine.

13. Kerahein 'Jõgeva 242'

Aretatud korduva rühmvaliku teel. Tootmisse antud 1959.a., rajoonitud 1960. aastast.

Sort on kõrterikkam, laiema ja paksema lehe ning kõrgema kas-

vuga kui kerahein 'Jõgeva 220'. Ädalakasv nõrgem kui sordil 'Jõgeva 220'. On nõudlik mullaviljakuse suhtes ja sobib eeskätt niiteliseks kasutamiseks, kuid ka väikese keraheina osatähtsusega kultuurkarjamaade segudesse. Fenoloogiliselt on sort 'Jõgeva 242' umbes üks nädal hilisem kui 'Jõgeva 220'.

14. Aas-rebasesaba 'Haljas'

Sort on aretatud sünteetilise populatsiooni moodustamise teel, kus eesmärgiks oli leherikkus ja parem vastupidavus seenhaigustele.

Sort on suhteliselt varajane, loomine algab mai teisel poolel. Loomisaeg keskmiselt 14-15 päeva. Generatiivvõrseid saagis umbes 30 %, lehti 80 %. Järeikasv hea. Sort sobib eeskätt sagedaseks niiteliseks kasutamiseks ja karjatamiseks. Eesti NSV tingimustes ületab teisi sorte kuiva heina kogusaagilt 6 % ja enam, kusjuures puhassaagilt ületab märgatavalt rohkem.

Sort anti tootmisse ja rajooniti 1962. aastal.

15. Ohtetu luste 'Lehis'

Aretatud populatsiooni moodustamise teel paljudest mitmekordsetest individuaal- ja koguvalikutest. Saagis keskmiselt 14 % generatiivvõrseid ja 84 % pikkvõrseid. Lehtede osatähtsus kuivas heinas keskmiselt 55 %.

Sort sobib niiteliseks kasutamiseks eeskätt korralikult kуйvendatud madalsoos. Kuiva heina kogusaagilt ületas teisi sorte Eesti NSV tingimustes 6 %. Seemnesaagivõime keskmine.

Sordi puuduseks on populatsiooni suur mitmekesisus, mistõttu vajaks senisest tugevamat sordiparandustööd.

Sort anti tootmisse ja rajooniti Eesti NSV-s 1962. aastal.

Eesti Maaviljeluse Instituudi Jõgeva sordiaretusjaama poolt on üle antud ajavahemikus 1963.-1966.a. kõrreliste heintaimede supereliitseemet tsentnerites järgmiselt:

	<u>1963.a.</u>	<u>1964.a.</u>	<u>1965.a.</u>
Aasnurmikas 'Jõgeva 1'	33,11	14,64	14,20
Aas-rebasesaba 'Haljas'	0,17	0,54	0,88
Ohtetu luste 'Lehis'	0,30	0,59	1,35
Kerahein 'Jõgeva 220'	9,31	4,79	25,70
Kerahein 'Jõgeva 242'	1,19	1,50	1,71
Harilik aruhein 'Jõgeva 47'	16,31	8,95	7,69
Punane aruhein 'Jõgeva 70'	2,22	3,78	1,06
Timut 'Jõgeva 54'	10,05	2,16	6,93
Soonurmikas 'Jõgeva 463'	0,23	-	0,29
Paelrohi 'Jõgeva 1'	-	-	4,56

Üleantud supereliidi seemnekogusest oleks õigel majandamisel piisanud kõrreliste algseemnete kasvatamiseks.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 01129905 6